

Problémy s vývinom reči a jazykových zručností

Doplňkové aktivity k intervenciám pri oneskorenom / nešpecifickom vývine reči, dysfázii, PAS, dyslexii.

Neurovývinová terapia a sluchový tréning sú základom našej spoločnej práce s klientom. Pravidelne dostávam od rodičov otázky, či je ešte niečo, čo by mohli urobiť mimo dohodnuté intervencie, aby zlepšili situáciu svojho dieťaťa. Toto je prvá časť zo série článkov určených pre rodičov. Ponúkam tipy a aktivity, ktoré napomáhajú pri rozvoji produkcie, porozumenia reči a školských jazykových zručností.

Reč je výsledkom zložitej reťaze

Zvládnutá reč uplatnená v zmysluplnom dialógu a neskôr iné jazykové zručnosti ako písanie diktátu či poznámok počas výkladu učiteľa sú výsledkom zložitej reťaze/spolupráce mnohých čiastkových procesov. Svoju časť vykonávajú vnútorné ucho, sluchové nervy, mozgový kmeň, mozoček, sluchová, motorická, kôra, hipocampus alebo nenarušená schopnosť CNS efektívne vytvárať nové spoje. Ak niečo v tejto „reťazi“ nefunguje spoľahlivo, zvonku vnímame rôzne symptómy typické pre narušený vývin reči/dyslexiu: dieťa nerozumie reči, ťažko sa učí nové slová, nedokáže napísať diktát, reči výborne rozumie, ale slová nevie artikulovať, zajakáva sa a pod. Pokiaľ je mi známe, zatiaľ nevieme spoľahlivo diagnostikovať, na ktorých miestach v „reťazi“ dochádza ku problému. Vieme však, že veľa detí dobre zareaguje na intervenciu typu A, iné na B a pod. Preto skúšame z rôznych smerov, ako zmierniť problémy tým, že sa pokúšame stimulovať jednotlivé časti „reťaze“. Pri oslabenom osvojovaní rečových a jazykových zručností sa veľká časť záujmu (a intervencií) sústreďuje na sluchový a motorický systém, keďže veľká časť „reťaze“ spočíva v týchto dvoch oblastiach.

K samozrejmostiam, ktoré pre istotu spomeniem, patrí venovať dostatok času komunikácii s dieťaťom. Keď je maličké resp. staršie ale menej funkčné, komentujeme spoločnú činnosť, označujeme predmety, popisujeme emócie či napr. hrový zámer dieťaťa: hm, staviaš garáž pre autíčka; jój, to je veľký plač; táák a oblečieme dupačky... Ku kvalitnej komunikácii od malička patrí aj spätná väzba v rôznych podobách. Napodobním zvuk, ktorý dieťa vydalo. Ak porozumiem zle artikulované slovo, poviem ho v správnej podobe, slovné spojenie so započutým agramatizmom zopakujem s adekvátnou koncovkou. Pri starších deťoch využívame aj obsiahlejšiu reakciu: Aha, jasne, čiže hovoríš: Parafrazujem podstatu, ako som pochopila obsah, ktorý mi chce dieťa komunikovať. Jednoducho, zaujímam sa o svet svojho dieťaťa a to čo vidím, chápem, počujem. Toto mu poskytnem späť, aby mal jasnú spätnú väzbu, že ho vnímam, beriem vážne a nejako mu rozumiem. Zároveň nenásilne, len tak mimochodom, ponúkam správny rečový vzor. Zdôrazňujem nenásilne, mimochodom. Pri niektorých klientoch pozorujem, že zostanú posadnutí nedokonalou rečou a dieťa vedia doslova prenasledovať s požiadavkami na zopakovanie správnej verzie.

Týmto sa však úspešne budujú najmä averziu voči logopedickej intervencii a emocionálne problémy u dieťaťa.

Zaspievajme si!

V rámci osvojovania reči je sluch a schopnosť počúvať nevyhnutná premenná. (K tejto téme sa viac dozviete [v článku tu.](#)) Užitočné je pravidelné počúvanie hudby. To prináša rôzne benefity. Aj keď nie je pravda, že Mozart zvyšuje inteligenciu, počúvanie klasickej hudby sa spája s lepšími výsledkami v rôznych oblastiach. Hudba ako taká stimuluje mozog. Klasická či chorálová hudba posilňuje vyššie frekvencie, ktoré

sú dôležité pre spracovanie zvukov reči. Tie najvyššie frekvencie, ktoré dokážeme vnímať síce nesúvisia priamo s rečou, no stimulujú aktivitu kôrových oblastí. Vtedy sa cítíme byť „plný energie“, „nabitý“. Tomatis, významný francúzsky ORL lekár, s obľubou hovorieval, že ucho je dynamo nervového systému. Naopak časté počúvanie hudby s výraznými hlbokými tónmi napr. hip hop, posilňuje frekvenčné pásmo, ktoré nenapomáha efektívnemu spracovaniu reči.

Ak chcete podporiť rečový vývin, vedzte, že spievanie je tiež úžasný nástroj. V súčasnosti je ohromné množstvo dostupných detských programov ako *Fíha tralala*, *Tanculienka*, *Spievankovo* a pod. Je veľa detí, ktoré ich milujú. Učenie sa a pospevovanie rovnakých pesničiek stimuluje CNS ako celok, ale pomáha trénovať aj špecifické čiastkové funkcie ako vnímanie rytmu, verbálnu krátkodobú a dlhodobú pamäť, správnu artikuláciu a pod. V spievaných slovách je predĺžovaný zvuk samohlások, čo umožňuje lepšie uchopenie zloženia slova. Slová sa presnejšie ukladajú do pamäte. Veľa detských piesní je spojených s jednoduchými pohybovými vzorcami. Spojenie

spevu a tančiek podporuje senzomotorickú integráciu. To je proces, ktorý potrebujeme pri každom akademickom aj pohybovom výkone. Čím efektívnejšie funguje, tým „šikovnejšie“ dieťa pôsobí. Veľmi dobrý nápad je dať staršie dieťa na spevácky krúžok, do kostolného alebo iného speváckeho zboru. Vytrénované zručnosti budú nápomocné na hodinách slovenčiny.

Folklór ako terapia

Keď už spomíname krúžky a voľnočasové aktivity moje top odporúčenie je folklórny súbor. Náš typický folklór je skvelý hneď z viacerých dôvodov. Pri tréningu sa vyžaduje naučenie množstva rytmických rečovniiek a piesní. Piesne a rečovanky musia byť vhodne spojené s pohybom, čo významne trénuje spomínanú senzomotorickú integráciu.

Tance majú zložitú priestorovú choreografiu a učia deti priestorovej orientácii. Veľa sa využíva pohyb okolo vlastnej osi alebo točenie v kruhu, čo je geniálne na posilnenie vestibulárneho systému. Vestibulárny systém sa podieľa na riadení mnohých procesov od okulomotoriky až po riadenie svalového tonusu. Zložité pohybové vzorce trénujú celý motorický systém (a motorika je veľký komponent v rečovom vývine). Najmä špecificky zaťažujú striedanie a spoluprácu pravej a ľavej, hornej a dolnej polovice tela, čo úžasný nástroj na tréning bilaterálnej integrácie. Kvalitne dovýšený proces bilaterálnej integrácie je dôležitý pre napríklad plynulosť reči. Ak nie sú hemisféry dostatočne funkčne prepojené, výsledkom je nejaká miera narušeného motorického plánovania a problému s lateralitou. Väčší problém s motorickým plánovaním a lateralitou sa môže u dieťaťa, v záťažovom období, prejavovať zajakávaním.

Niekoľko pár trikov môžete aplikovať úplne bezbolestne. Pri menších deťoch je jednoduché využívať spomalené púšťanie rozprávok. Vyberáme rozprávky s hovoreným slovom. Spomalenie závisí od kvality nahrávky. Čím vyššia kvalita, tým viac ju vieme spomaliť bez ovplyvnenia zrozumiteľnosti. Pod určitou hranicou to už nedáva zmysel. Takže si vždy pre istotu skontrolujte, ako to znie. Audio rozprávky sú výborná vec, ale nie každé dieťa ich zvládne. Ak nestíha porozumieť príbehu, nevyužívame ju. Zároveň je to pekná diagnostická pomôcka, či dieťa dokáže sluchovou cestou spracovať komplexnú informáciu, udržať sluchovú pozornosť bez námahy. Ak nie, je namieste zväziť sluchovú stimuláciu.

K úplnej samozrejmosti patrí čítanie s malými deťmi z obrázkovej knižky, s väčšími deťmi volíme menej ilustrované knihy a časom prejdeme na klasické predčítavanie príbehov. Dieťa takto postupne trénujeme kväčšej efektívite a kapacite spracovať informácie sluchovou cestou. Nemali by sme sa riadiť vekom dieťaťa, ale jeho reálnou schopnosťou spracovať sluchový druh informácie. Niektoré školopovinné deti, ešte nevedia sledovať príbeh bez vizuálnej podpory. Neoplatí sa preskakovať na vyšší level. Zostaňme na tej úrovni, kde sa dieťa nachádza.

Výskum ukazuje, že pri funkčných školopovinných deťoch vieme rozvíjať jazykové schopnosti aj s využitím tituliek. Titulky, ktoré presne kopírujú hovorené slovo, mozog, či chce, či nie, automaticky skenuje a buduje vzorce a súvislosti. Takto, síce trochu podvodom, vieme pridať k digitálnej zábave nejakú pridanú hodnotu.

Technologická výpomoc

K úplnému výpočtu vhodných voľnočasových aktivít, ktoré majú pozitívny nám ešte chýba hra na hudobný nástroj. Totižto tie isté štruktúry, ktoré spracovávajú hudbu, spracovávajú aj reč. Hra na hudobný nástroj zdokonaľuje počúvanie. Nielen počúvanie hudby ale aj reči. Tá istá sluchová pamäť, ktorá ukladá skladbu bude ukladať aj iný druh počutej informácie. Pri hudobnom nástroji máme aj pridanú hodnotu v tréningu

bilaterálnej integrácie. Cez vynútenú koordinovanú spoluprácu pravej a ľavej ruky (pri niektorých nástrojoch aj pravej a ľavej nohy) sú hemisféry nútené k úzkej spolupráci. Efektívnu spoluprácu pravej a ľavej hemisféry potrebujeme pri každom akademickom úkone.

Forbrain[®] je veľmi užitočný pomocník pri nácviku reči. Využíva kostné vedenie a v podstate ozvučuje dieťaťu jeho vlastnú produkciu. Mozog dostáva kvalitnejšiu spätnú väzbu, o tom aké zvuky vlastne vytvára a tým pádom vie lepšie kontrolovať resp. modifikovať to čo vytvára. Užitočný je pre všetky vekové kategórie. Jedna moja kolegyňa ho dala bratovi, ktorý utrpel porážku. Prekvapivé a zároveň veľmi prínosné bolo, že s iba Forbrain[®] bola jeho reč dlhý čas zrozumiteľná. Jeho používanie nie je naviazané na špecializovaného odborníka. Rodič si ho vie zakúpiť aj sám. Potrebné je však poznať aspoň základné inštrukcie pre prácu s ním. Obzvlášť ak máte dieťa s nejakým zdravotným znevýhodnením. Bližšie informácie môžete získať na tejto stránke: <https://balans.help/forbrain/>

Povedzme, že nemáte na drahé intervencie alebo technologické vychytávky. Na Amazone si viete objednať jednoduchú pomôcku zvanú Toobaloo. Tiež napomáha zlepšiť spätnú väzbu produkovanej reči. V tomto prípade je využívané vzdušné vedenie. Okrem iného vieme s Toobaloo pomôcť s dozrievaním lateralizácie počúvania. Pozor na niektoré ilustračné obrázky, ktoré ukazujú, že deti pracujú s pomôckou na ľavom uchu. NIE! To čo potrebujeme vo vývine dosiahnuť je dominancia pravého ucha. Z pravého ucha totiž vedie priame spojenie so sluchovou kôrou v ľavej hemisfére. Sluchová kôra v ľavej hemisfére je analytické rečové centrum, ktoré má na starosti spracovanie obsahu povedaného. Naproti tomu sluchová kôra v pravej hemisfére spracováva emocionálnu zložku, melódiu a rytmus reči. Pre jazykový vývin je potrebné, aby sa vo vývine pravé ucho s spojením s ľavou hemisférou stali dominantnými.

Posledné riadky by sme mohli venovať tomu, čo robiť nemáme. Nie je jedno v akom auditívnom prostredí vychováваме deti. Hlasná hudba alebo iný zdroj hluku neprospievajú sluchu v žiadnom veku. Biely šum, ktorý sa niekedy využíva pri problémoch so spánkom, je tiež na zakázanej listine. Udržiavanie extra tichej domácnosti, lebo máme bábätko, tiež nie je najlepší nápad. Dieťa sa má od mala učiť zvládať bežný ruch. Musí sa v ňom učiť orientovať, selektovať a zamerať pozornosť na dôležité informácie podávané sluchovou cestou. Tiež sa učiť ignorovať nepodstatné zvuky a vedieť pri nich zaspáť. Ruch domácnosti neznamená, že necháme bežať televízor 24/7. Vnútrošné slúchadlá sú síce praktické, ale sluchu neprospievajú. Vhodnejšie sú kvalitné celo-ušnicové slúchadlá, ktoré nemajú prednastavenie od výroby posilnenie basov, alebo redukciu frekvencií. Ak dieťa počúva niečo cez slúchadlá, doprajte mu radšej kvalitu.

Hľadanie toho, čo práve potrebuje systém vášho dieťaťa býva často zdĺhavá a frustrujúca cesta. Nie pri všetkých deťoch sme úspešní. Každý ľudský mozog je originálny ako odtlačok prsta a najzložitejšia známa entita, ktorú poznáme. Prajem veľa trpezlivosti a húževnatosti na ceste pokusov a omylov.